

auxilium, quo aut curentur, aut fortiter tolerentur. Præsertim ad affectuum impetus cohibendos, quæ, ut Epictetus ait, naturæ nostræ quasi tempestas quædam est, ratio, & habitus ipsi virtuosi sæpe vim nullam habent. Nam incidunt interdum casus, in quibus, ob magnas naturæ commotiones, ratio pene omnis evanescit, ipsique virtuosi habitus hebetantur; ut, nisi divinâ ope juvemur, brutorum animantium in morem nos agamus.

Prop. XCIII. Interest nostra, & generis humani, ut omnium animis systema morale, quo superiores veritates contineantur, magnisque ad impellendum motivis instructæ sint, per modum legis promulgatum perpetuo præsens sit. Ita enim omnes ea frui possunt felicitate, cujus, dum vivimus, capaces sumus.

Prop. XCIV. Hoc systema libris Christianorum divinis continetur, idque magnis motivis corroboratum, præmiis scilicet, & pœnis æternis. Id satis aperte ostendunt divini Christianorum libri; nec esse ulli ignotum potest, nisi ei, cui libri illi ne fando quidem ad aures venerent. Sed & nos in tertiâ parte mox demonstraturi sumus.

Prop. XCV. Omnium interest, ut in omnium animis regnet Christianismus. Patet ex prop. superior. Scilicet omnium interest, ut honeste, juste, sancte, atque idcirco tranquilli, & beati vivamus: quum ad id integrum regularum vitæ moralis, & civilis systema, & divina vis per animos

mos humanos diffusa, sint necessaria (ex sup.); eaque Christianismus, qui in succum, & sanguinem transferit, prestat (ex sup.); intelligitur, quantopere omnium inter sit, sitque ab omnibus desiderandum, ut Christianismus in omnibus animis dominetur.

INSTITUTIONUM METAPHYSICÆ

PARS III.

Principia Theosophiæ.

Nulla est totius Philosophiæ pars, nec magis jucunda, nec magis necessaria, quam ea, quæ de *Deo*, & *Religione* disserit, quæque *Theosophia* nominatur. Principio quid pulchrius, quam Patrem, & Opificem Mundi contemplari? Deinde quid magis necessarium, quam eum cognoscere, a quo sumus, & conservamur, & a quo tantum plene beati effici possumus? Præterea officia nostra, aut adversus Deum, aut adversus nos, aut adversus alios homines lege naturali, velut primâ, & immutabili regulâ in animis nostris insitâ regenda sunt. Cum autem legis naturalis vis, & efficacia tota sit a Deo, id est, a supremo Mundi legislatore; eum, quoad scimus, & possumus, intelligere debemus, ut vitam nostram sapienter

gubernare possimus. Accedit, quod maximam habet vim in vitâ pacate transigendâ cognitio supremæ Dei naturæ, providentiæ, beneficentiæ, iustitiæ, potentia: hæc enim & in adversis spem nobis ingenerat melioris vitæ, atque alacres efficit: & in prosperis sanctum quendam in nobis timorem incutit, quo a nimis præsentis vitæ illecebris abstrahamur, quæ duo quantopere sint ad præsentis etiam vitæ felicitatem consequendam necessaria; ex iis, quæ in postremo capite superioris partis dicta sunt, facile intelligere possumus.

Cognitio Dei, rerumque Divinarum, id est, *Theologia*, à duobus fontibus accipi potest, naturali scilicet rerum contemplatione, & Divina revelatione. Prior *Naturalis* appellatur, altera *Revelata*. Primam sibi vindicant Metaphysici; altera eorum est propria, qui Theologi appellantur. Nos priorem trademus, eâque viâ, & ratione, qua superiores duas partes persecuti sumus. Quid autem in hujus disciplinæ studio, aut observandum sit, aut cavendum, id copiose præcepimus in Logica.

DEFINITIONES.

Def. I. **D**EUS est Ens æternum, omniscium, liberum, ab omni materiæ compage segregatum, in se perfectissimum, ac proinde sibi ad beatitudinem sufficientissimum, universi causa, ejusque optimus gubernator.

Sch. Itaque si demonstraverimus ejusmodi Ens existere, ac cum iis proprietatibus, demonstratum erit Deum esse.

Def.

Def. II. *Omniscientia* est omnium earum rerum, quæ aut sunt, aut futuræ, vel possibilis sunt, perfecta comprehensio.

Scholion. Solet apud Theologos Divina scientiâ ita dividi, ut altera sit *simplicis intelligentiæ*, altera *visionis*. Ea scientiâ, qua Deus in se, & naturâ suâ intelligit omnia possibilis, velut possibilis, *simplex intelligentiâ* appellatur. Ea vero, qua prævidet futura in suis decretis, seu voluntatibus, *scientiâ visionis præscientiâ*, & *scientiâ libera* dicitur.

Porrò cum futura alia sint *absoluta*, ut cras oriturum solem, alia *conditionata*, qualia sunt maxima eorum pars, quæ ab agentibus liberis pendent, recentiores quidam Theologi scientiam futurorum absolutorum *visionis appellant & liberam*: scientiam vero futurorum conditionatorum *mediam*, quasi scilicet ex scientiâ intelligentiæ, & visionis participantem.

Ceterum animadvertendum est, totam hanc scientiæ Divinæ partitionem non spectare naturam Dei; in qua nihil esse potest multiplex, & varium, sed pertinere tantum ad classes objectorum scientiâ illa comprehensorum. *Ea quæ sunt divisim* (inquit S. Thomas *prima parte quæst. 14. art. 1.*) *& multipliciter in creaturis, in Deo sunt simpliciter, & unice.*

Def. III. *Omnipotentia* est potentia ea omnia solo nutu, seu voluntate faciendi, quæ non sunt intrinsecus impossibilis.

Scholion. Solet Dei potentia dividi in *absolutam*, & *ordinatam*, seu *physicam*, & *moralem*. Potentia *absoluta*, & *physica* dicitur tota Dei

vis activa, id est, omnipotentia: *ordinata* verò, & *moralis*, quæ concipitur limitata a suis attributis moralibus. Quare a potentia Dei *physica* nihil potest eximi, nisi quod intrinsecus est impossibile, a potentia vero *moralis* eximuntur ea omnia, quæ licet sint intrinsecus possibilia, tamen non consentiunt cum Divinis attributis. Ex. gr. damnare innocentem potentia *physica* potest Deus, quia non superat ejus vim activam: *moralis* vero non potest, quia pugnat cum ejus justitia, & sanctitate.

Def. IV. *Providentia* est earum rerum, quæ sunt, aut futuræ sunt, concatenatio, & gubernatio; aut quemadmodum, geometrice prorsus, definit S. Thomas: *Est ratio ordinis partium cum toto, & ordinis totius cum fine.* Duo itaque sunt ad providentiam constituendam necessaria. Primum plena futurorum præscientia. Secundum actio, qua singula entia quum ad suos fines particulares, ut totum ordinatissimum existat, tum ad communem quendam, & ultimum agantur. Deus ergo erit providus, si, & quæ sunt, arte, & regulâ facta sint: & ita singula suis locis, & temporibus aptata, & cum singulis colligata, ut inde mirus partium, & totius concentus existat, & cuncta eum finem, ad quem sunt facta, non solum spectent, sed perpetuò sequantur, ac tandem consequantur.

Def. V. *Religio* est perfectus amoris, obsequii, & servitutis cultus, qui ei præstatur, cui naturâ ipsâ debetur.

Def.

Def. VI. *Superstitio* est cultus aut ei exhibitus, cui non debetur: aut ex erroneis circa rem cultam opinionibus manans: aut exhibitus ritibus absurdis, minimeque naturæ rei cultæ, & colentis consentaneis.

Scholion. Duæ igitur sunt Religionis quasi partes, altera *Theoretica*, altera *Practica*. *Theoretica* est pura Dei cognitio: *Practica* vero sincerus, & rectus cultus. Hæ duæ partes separari a se invicem nequeunt. Nam nec sine *theoretica* recta esse potest *practica*: nec sine *practica* sufficit *theoretica*. Scitissime Lactantius lib. 4. Institutionum Divinarum. *Non potest, inquit, nec religio a sapientiâ separari, nec sapientiâ a religione secerni: quia idem Deus est, qui, & intelligi debet, quod est sapientiâ, & honorari, quod est religionis.*

Ut id clarius intelligatur, errores, qui Religionis adversantur, paucis hîc definiemus. Ac in primis ei adversatur *Atheismus*, quo omnis Divinitas aufertur. *Atheismus* autem est, vel *Materialismus*, quo nihil, nisi pura materia in rerum naturâ existere ponitur: vel *Pantheismus*, quo Deus cum universo in unam substantiam miscetur. Est etiam vel *negativus*, cum quis Deum esse ignorat, vel *positivus* cum perfrictâ fronte negat. Spinoza ex. gr. Atheus fuit *positivus*: Groelandi, si vera narrant, reperti dicuntur Athei *negativi*. Vide Anderion in *Historia naturali Groelandiæ*. (a)

Alter error est *Epicureismus*, qui omnem mundum

(a) Id interim negat Mallet in *Monumentis mythologicæ Cælticæ*.

di Providentiam Deo tollit. Tertius est *Scepticismus* universalis, in quo etiam de Deo dubitatur. Quartus est *Naturalismus*, quo ponitur solam religionem naturalem veram esse, perfectam, & sufficientem: vocatur etiam *Deismus*. Quintus est *Indifferentismus*, quo omnes peræquè, quæ in Terra sunt, Religiones habentur perfectæ, & sufficientes. Sextus est *Politichismus*, quo Religio in usum tantum regiminis politici assumitur. Septimus est *Hypocritismus*, quo Religio simulatur, non habetur. Octavus est *Politheismus*, cum plures Dei æquales coluntur.

Def. VII. *Prophetia* est earum rerum prædictio, quæ nondum evenerunt, cum prædicuntur, quæque neque ex causis naturalibus, neque ex præsentem rerum statu conjici possunt. Veræ prophetiæ character est, idemque certissimus, cum res prædictæ ita eveniunt, ut prædictæ sunt.

Def. VIII. *Miraculum* est effectum quodcumque, & contra consuetas naturæ leges mechanicas, & supra vires causarum naturalium. Itaque duo sunt characteres veri miraculi. Primus, ut sit effectum contra consuetas naturæ leges, veluti si flumen decurrens per planum inclinatum motum suum sistat. Secundus, ut sit supra vires causarum naturalium, veluti si id flumen sine ullis marginibus ad solum hominis imperium consistat.

Miracula ad duas classes referri solent, ut alia scilicet sint quod ad *substantiam*, alia quod ad *modum* tantum. Quod ad *substantiam* sunt, quæ
si.

similia nullo pacto viribus naturæ fieri possunt, ut resuscitatio mortuorum. Quod ad modum vero, cum similia fiunt viribus naturæ, sed non eodem modo. Ex. gr. febrim curare naturæ vires non superat, sæpeque id efficit Natura: at curare uno verbo, & in instante, id vero est, quod Natura non solet efficere. Quare miraculum dicitur quod ad *modum*.

THEOREMATA.

C A P U T I.

De existentia Dei.

Prop. I. **E**Xistit mens aliqua æterna. **D.** Mentem, id est, substantiam cogitantem existere, constat ex intima conscientia. Quum autem repugnet series causarum infinita a parte anteriori (ex prop. 14. prim. p); & ex nihilo nihil fiat; neque ex non cogitante cogitans, id est, sine ratione sufficiente essentia (ex prop. 3. & 7. primæ partis); sequitur esse debere æternam aliquam substantiam cogitantem, id est, mentem æternam.

Sch. Ita, inquit aliquis, efficietur quoque, esse, & materiam æternam: est enim materia: ea neque ex nihilo: neque ex non materia: neque ex infinita serie: æterna ergo. Respondeo longe esse hanc rem a priori illa disparem; nam positâ men-

te æternâ, reperio in ea rationem sufficientem materiæ. At sublatâ mente, positâque æternâ materiâ, nullâ in te rationem sufficientem mentis reperire possumus.

Prop. II. Hæc mens æterna est incorporea, & vera substantia. D. Scilicet res per se subsistens, nec ab aliâ re intrinsecus pendens (ex prop. 20. 1. part.); ergo & mens æterna incorporea est, & substantia.

Prop. III. Hæc mens æterna debet esse infinite perfecta. D. Nam quodcumque est æternum, est ens necessarium existentie, & essentiae; & quodcumque est tale nullas habere potest causas limitationis naturæ, aut attributorum, id est, debet esse infinite perfectum (ex demonstratis in 1. p.); mens ergo æterna esse debet infinite perfecta.

Corol. Ex quo sequitur omnia attributa mentis æternæ esse infinite perfecta, adeoque mentem æternam esse omnisciam, omnipotentem, optimam, beatissimam, &c.

Prop. IV. Mundus non est æternus. D. Nullæ mundi partes, quum majores, tum minimæ ita modificatæ sunt, ut nequeant pluribus aliis modis modificari; ergo nulla mundi pars nec magna, nec parva est ens necessarium (ex prop. 17. 1. p.); totus ergo mundus contingens est, id est, non æternus.

Scholion. Plurima sunt alia argumenta, quæ idem demonstrant ex mundi ipsius phænomenis desumpta. Vidè Jaquelotium de existentia, & attributis Dei, eosque auctores, qui Dei existentiam

ex naturæ finibus demonstrant, in primis Dhe-
ram, & Niveentitium.

Prop. V. Mundus est opus mentis æternæ.
D. Mundus non est æternus (ex p. 4.), neque
mundorum series æterna præteritum mundum ad-
duxit (ex 1. p. prop. 14.), neque emanatione
essentiali ab æternâ substantiâ profuit (ibidem
prop. 32.); ergo creatus est ex nihilo. Quum
autem exigat intelligentiam, & potentiam infini-
tam; a Mentē intelligentissimâ, & potentissimâ
creatus est, id est, a Mentē æternâ.

Scholion. Mundum esse opus artis, & consi-
lii, is ignorare potest, qui non solum ratione,
verum etiam sensibus omnibus sit destitutus: sunt
enim tanta, & talia quum in totâ mundi machi-
natione, tum in singularum partium structurâ per-
fectæ sapientiæ vestigia, ut, quod præclare Ci-
cero animadvertit, inter homines ii artifices ex-
cellentissimi, & perfectissimi habeantur, qui ope-
râ suâ ita naturam exprimunt, ut in eâ imitan-
dâ propius accedere videantur. Stultum autem est
eos artifices habere sapientissimos, qui plenius na-
turam effingant, atque imitentur, naturam vero
ipsam sine ullâ ratione, & arte factam arbi-
trari.

Prop. VI. Existit Deus. D. Deus est ens æter-
num, ab omni materiæ concretionē segregatum,
perfectissimum, omniscium, atque omnipotens,
beatissimum, mundi opifex, & gubernator (def.
1.) existit autem mens æterna (ex prop. 1.)
& incorporea (ex prop. 2.) & infinite perfecta;
adeo-

adeoque omnia, omnipotens, beatissima (ex prop. 3.) & mundi causa sapientissima (ex prop. 5.); existit ergo Deus.

Prop. VII. Deus est unicus. D. Argumenta omnia, quæ Dei existentiam probant, hoc probant, esse debere ens aliquod æternum, intelligentissimum, potentissimum, perfectissimum, in quo sit prima ratio sufficiens omnium existentium, & possibilium. Quam autem unum hujusmodi ens sufficiens sit, nullum esse potest argumentum, quo plura esse suspicari possimus. Deinde mundi gubernatio, & ordo unicus, idemque semper, unicam, eandemque semper ejus existentiam, & gubernationis causam indicant. Præterea Deus est ens perfectissimum; id est, undequaque infinitum (ex prop. 3.): natura autem entis perfectissimi hæc est, ut non habeat æquale. Tandem Deus existit necessitate naturæ suæ; ergo pugnat esse plures. Finge enim esse duos, cum non sit necessarium existere, nisi unum ens æternum, & perfectissimum; intelligi potest alterum non necessario existere; id quod pugnat cum existentia necessariâ. Vide Clarckium de existentia, & attributis Dei prop. 7.

Schol. Paucis complexi sumus quæ Dei existentiam, & naturam spectant. Ea facillime ab iis, qui paullo perspicaciores sunt, copiosius deduci possunt. Philosophi tria genera argumentorum ad Dei existentiam demonstrandam adhibere solent; Philologica, Physica, Metaphysica. Philologica præter alios egregie pertractavit Ja-

quelotius in disert. de Exist. Dei. Physica Derham, & Niewentitius. Metaphysica Cudworthus, Clarkius, Fenelonus, Wolfius, plerique alii. Philologica desumuntur ab historia humana, atque a consensu omnium Gentium. Primum historia humana satis aperte demonstrat; genus humanum aliquando cœpisse. Antiqua historia ultra Ninum non asurgit: nam memoriæ Egyptiacæ, Assyriæ, Sinenses, quæ paullo vetustiores sunt, manifestis fabulis revincuntur. Accedit, quòd ex veteri historia facile est videre, quemadmodum genus humanum ex una gente, idque ex Asia propagatum sit: nam veterum illarum migrationum adhuc non dubia vestigia supersunt. Præterea novitatem generis humani ostendunt Civitatum exordia, & incrementa Imperiorum, notatæ primæ originis artium, & scientiarum, eæque exiguæ, & barbaræ, a quibus veluti per gradus eò ventum est, quo sunt. Quoniam ergo constat, genus humanum initium habuisse, id profectò nec ex nihilo est, nec ex bruta materia; ergo a summo aliquo Conditor. Quòd si homines inde profecti sunt, ergo & Tellus tota. Est autem Tellus hæc nostra cum toto Systemate solari juncta, ad colligata, ut ii norunt, qui vel primis labellis res astronomicas degustarunt; igitur & Systema solare ab eadem causa est. Quum eò ventum est, eequid) causæ) esset dicemus, cur universum totum non inde quoque sit profectum? præsentim quum graves conjecturæ suadeant, omnia Stellarum systemata esse concatenata. Vide nostras *Meditationes Philosophicas.*

Jam vero nulla natio olim exiit, aut hodie existit tam moribus efferata, ut Deum esse, supremum universi conditorem, & gubernatorem, non constantissime & olim sibi persuaserit, & nunc teneat. Barbaræ ipsæ Nationes nuper a nostris Europæis cognitæ non solum ideam supremi cujusdam mundi conditoris, licet obscuram, & confusam, verum etiam externum cultum, & religionem habent, velut penitissimi Tartari, & Samojedæ ad Oceanum glaciale sita: item Islandi, & Septentrionales Americani: tum Missipenses, Canadenses, Mexicani: Peruanique, & Chilinenses, & Brasilienses. Jam Hutteroti, Cassari, Incolæ Insularum Madagascariæ, Sumatræ, Bomi, Javæ, Moluccarum, Philippinarum, ceterique ad Orientem positi: nam de interioribus Asiæ populis, Indis citrà, ultraque Gangem, Siniensibus, tum & Japonensibus, nulli dubium esse potest, ut de Incolis Africæ Orientalis, & Septentrionalis. Id autem constat ex perpetuis itinerariis nostrorum. Omnes autem Gentes vel a natura ipsa in hanc consensionem venerunt, vel a Deo eam hauserunt doctrinam. Quocumque modo res se habeat, aut naturâ ipsâ perspicuum est Deum esse, quippe *consensus omnium Gentium nature quædam vox est*; aut doctrina est a Deo ipso primis mortalibus tradita: nam phænomeni generalis item generalis sit causa, necesse est.

Quod si Gentes quædam, paucæ illæ, & ignobiles, Deum ignorare repertæ sunt, quod quidam

dam Auctores retulerunt, id etiam si concedere velimus, quanquam non esset difficile refellere, mirum tamen non est: quandoquidem ab humano commercio segregatæ, ac vitæ tantum intentæ, in immanem illam stupiditatem pervenire potuerant, non quidem ut Deum negarent, sed ut non ita distincte animo volutarent, nec proinde admodum curarent. Interim paucorum hominum stupiditas non potest consensum cæterorum omnium minus validum efficere. Sed ne narrationes quidem illæ veræ esse possunt: proficiscuntur enim ab iis viatoribus, qui Gentes, quarum barbariem narrant, vix de facie cognoverant. At vero qui cum iis Gentibus diutius versati sunt, oppositum retulerunt. Incolas Capitis bonæ spei Atheos esse primi viatores vulgaverant, quod falsum reperitum est, postquam cum ea natione Europæi commercia agitare cœperunt. Videri potest descriptio Capitis bonæ spei Andrææ Kolbi. Idem efficit Mallet cum Groenlandis, atque Anderson revincit. (a)

Athei vero quidam Philosophi, qui feruntur, aut ex animo non fuerunt, quum sit impossibile delere ex animo hominum, qui non penitus oculis, nec mente sint capti, notionem primæ rerum omnium causæ; aut si ex animo fuerunt, nulla est eorum ratio habenda: aliequin si res naturæ ex furiosorum hominum iudicio essent ex-

(a) *Monimens de la Mythologie & de la Poésie des Celtes*, Coppenhague 1756. in 4.

placandæ, nullum esset absurdum, quod non auctoritate alicujus Philosophi confirmari posset. Nec vero putandum est, omnes eos Philosophos, qui feruntur, Atheos fuisse. Plures enim in eum censum relati sunt, quod popularem superstitionem riderent. Clemens Alexandrinus negat, veteres illos Philosophos, Anaxagoram, Protagoram, Diodorum, Evehemerum, qui a Græcis Athei habiti fuerant, Atheos fuisse, putatque idcirco inter Atheos fuisse connumeratos, quod unum Deum omnium conditorem, & conservatorem intelligentes, popularia numina spernerent. Et vero ob eandem causam primi Christiani Athei habiti fuerunt, ut nos docent Justinus Martyr, Arnobius, Minutius Felix, quod scilicet nec Tempa ulla haberent, nec populares Deos colerent. Judæos, quod unum Numen, & sola mente colerent, ut loquitur Tacitus, inter Pantheistas imperitissime retulit Stabo Geographus.

Argumentis philologicis accedunt argumenta physica. Ea desumuntur ex ordine, structurâ, finibus, motibus universi. Immensa est hæc Provincia, latumque differendi campum suppeditat. Nos unum, aut alterum hinc desumptum argumentum attingemus: tirones enim in Theologia naturali instituendos suscepimus. Primum, magna hæc universi machina tot parvis machinulis confecta est, quæ ordine admirabili compactæ sunt, & conservantur, unumque perfectum, & harmonicum conficiunt, ut nisi sapientissima quædam, & potentissima causa partes ejus omnes ordinaret,

con-

contineret, moveret, procul dubio in chaos abirent confusum, quum nulla machinularum sit ex infinitis, quibus constat mundus, quæ non possit infinitis aliis modis cum aliis colligari, infinitisque aliis modis modificari. Nec respondere juvat, mechanica temperatione virium universi aut centripetarum, & centrifugarum aut aliarum, potuisse tandem aliquando tantam machinationem existere, posseque nunc conservari. Nam primum, quum vires istæ varias habeant determinaciones in variis universi globis, aperte intelligitur non suæ naturæ necessitate mechanicæ, sed vi, & sapientiâ extrinsecæ causæ intelligentis hæc omnia, & ex perfecta ratione moderantis, coaluisse, & stare. Deinde hujusmodi vires dum in perpetuo aliæ cum aliis conflictu sunt, quod est necessarium in motibus circularibus, id est, compositis, necesse est earum quantitatem imminui, & directionem paullatim mutari, nisi perpetuâ manu restauratrice gubernentur, quod sæpe agnoscit Newtonus omnium mortalium in iis rebus exercitissimus.

Præterea singulæ partes universi suis, & ipsæ partibus ordinatissimis constant, quarum aliæ aliis servant, ut arte summâ ita factæ, & ordinate esse clare videantur. Ex. gr. in machina humana infinitæ pene sunt partes affabre inter se contextæ, quarum quælibet suum habet finem, & ad quem factam esse aperte intelligimus, omnes vero communem unum. Universa hominis machina temperata est ad vitam humanam efficiendam, &

conservandam : is est omnium partium , quibus
 ea constat , communis finis. Itaque omnes ejus
 partes ita constructæ , & dispositæ sunt , ut hanc
 vitam conticere , & conservare possint. Nempe
 homo vivere nequit nisi anima , quæ vitæ est
 principium , omnes corporis partes ordinatissime
 moveat. Ut vero motiones istæ ordinate fiant ,
 necesse est , ut singulæ hominis partes ad motus
 suos aptæ sint , atque ita aliæ cum aliis contex-
 tæ , ut hos motus aptissime continuare possint.
 Jam ita dispositæ sunt , ut nihil aptius , & con-
 sonantius excogitari possit. Nervi totam machinæ
 harmoniam , & structuram faciunt , ac continent ,
 iique omnes ex uno fonte , id est , cerebro deri-
 vantur. Venæ , & arteriæ , aliaque vasa ductan-
 dis liquoribus per totam machinam aptata sunt.
 Fibræ eorum vasorum , & omnium solidorum pri-
 ma elementa quantâ eum arte constructæ ? Sed ,
 & singulis prope partibus tributi sunt muscoli , &
 fibræ motibus conficiendis consentaneæ , veluti to-
 tius machinæ elateres quidam. Ossa machinam
 sustinent , ne collabatur. Quantâ item cum arte
 ex membranulis generata ? Ne vero motibus offi-
 ciant , non unô continuo corpore continentur , sed
 in partes secta sunt , ac ligamentis conjuncta. Ocu-
 li , aures , & alia organa sensoria excipiendis im-
 pressionibus rerum externarum facta sunt idonea.
 Cor impellendo sanguini aptum : Pulmones aeris
 excipiendo : Ventriculus excipiendis , & conco-
 quendis cibus : Lien , & Jecur bili præparandæ ,
 quæ imprimis digestionis necessaria est. Tum apta

ta intestina ad excernenda superflua nutritioni. Jam verò quanto cum artificio constructæ, ac dispositæ glandulæ? His vero partibus infinitæ aliæ minores, ac minores inserviunt, ut nulla omnino sit in corpore humano pars, quæ non ad communem vitæ finem spectet. Ac idem constat de omnibus individuis viventibus, brutis, plantis, herbis. Cæcus autem sit, oportet, qui non videat, totam hanc rem sine cura sapientissimi Numinis fieri non posse. Sed omnino legendi sunt Newtonii, & Derham, qui copiosissime hanc rem explicant.

CAPUT II.

De illis Dei attributis, quæ ei, ut enti, conveniunt.

Proprietates Dei solent ad tres classes referri, ut nempe aliæ sint quæ ei conveniunt, tanquam *enti*: aliæ vero tanquam *enti independenti*: aliæ tanquam *spiritui*. Nos in hoc capite proprietates primi, & secundi generis attingemus, ac quidem ideis nostris consentaneæ. An enim ullâ de re quidquam sciremus, aut diceremus extra ideas humanas? His nostrâ scientia, quæcumque, & quantacumque est, continetur. Id quod moneo, ne ita superbiamus, ut humano intellectu Deum metiri confidamus.

Prop. VIII. Deus est immutabilis. D. Deus est substantia æterna, independens; ergo (per prop. 15. quæ est p.) Deus est immutabilis. Ac vero Deus

ut habet in se totam rationem sufficientem suæ existentiae, & quidem æternam, & necessariam; ita habet in se rationem sufficientem suæ conservationis, ac æternam item, & necessariam. Præterea Deus est infinite perfectus (ex prop. 3.) ergo est quidquid esse potest; est autem infinite perfectus ab æterno, adeoque necessario; ergo ab æterno, & necessario est, quidquid esse potest. Jam quod ab æterno, & necessario est, quidquid esse potest, ab æterno, & necessario est immutabilis; ergo Deus eadem naturæ necessitate, qua existit, est immutabilis.

Scholion. Et quidem Deus est immutabilis secundum omnes proprietates. Nam qua naturæ necessitate est, eadem est, quidquid est. Quare in Deo nec modificationes ullæ sunt, seu varii existendi modi, nec qualitates, seu limitationes essentialis, & attributorum.

Prop. IX. Deus est simplicissimus. D. Deus est incorporeus (ex prop. 2.), & immutabilis (ex prop. 8.); non esset vero nec incorporeus, nec immutabilis, si esset compositus; Deus ergo simplicissimus est.

Scholion. Nulla ergo in naturâ Dei compositio est dhyfica, quia partibus separabilibus non constat. Sed metaphyfica, ut Dei attributa formaliter ex naturâ rei distinguantur, ut opinantur Scotistæ, non videtur his argumentis refelli posse. Nam utcumque sit simplicissima, & una Dei natura; fieri non posse videtur, ut non solum phyfice, verum etiam metaphyfice *intellectus*, & vo-
-AD
lum.

limitas, potentia, & immensitas, &c. idem sint; quia esse unum, idemque metaphysice nihil est aliud, nisi *ontologicè*, id est, ut harum proprietatum ideæ naturâ suâ inter se non distinguantur. Ac Thomistæ quidem docent, i has proprietates *virtualiter*, seu cogitatione, sed cum *fundamento in re*, ut aiunt, distingui. Distingui autem *formaliter ex natura rei*, id est, metaphysice, & ratione cum fundamento in re, non admodum mihi distare videntur.

Prop. X. Deus est immensus. D. Deus non habet modificationem existentiae (ex prop. 8.): haberet autem, nisi esset immensus, id est, ubique præsens.

Scholion. Cavendum autem est, ne immensitatem Dei velut infinitam extensionem formalem accipiamus: hujusmodi enim extensio formalis, quæ major est tota, quam quælibet ejus pars, quæque habet partes extra partes realiter distinctas, cum naturâ Dei simplicissimâ pugnat. *Deus*, inquit S. Augustinus, *non mole, sed virtute magnus est*. Qua autem ratione se habeat hæc immensitas, difficile dictu est, nisi quis impossibile brevi humanæ rationi dicere maluerit. Vide Elementa ad hunc locum.

C A P U T III.

De proprietatibus Dei spiritualibus, ac primum de Physicis.

Prop. XI. **D**eus infinitam habet scientiam simplicis intelligentiæ. D. Scientia simplicis intelligentiæ est comprehensio possibile, ut possibile (ex defin. 2.) Deus autem omnia possible, id est, infinita comprehendit, quum eorum omnium in sua essentia, potentia, & intelligentia rationes sufficientes contineat (ex prop. 42. 1. p.); ergo infinitam habet scientiam simplicis intelligentiæ, id est, nullum est possibile, quod ab æterno non intelligat.

Præterea constat combinationes omnes possibile substantiarum ille infinites infinitas: eæ autem debent esse omnes ab æterno præsentis divinæ intelligentiæ: nam si non sunt, scientia Dei minor est suo objecto, ac propterea finita; non ergo proprietas Entis necessarii (prop. 21. p. part.) Deus ergo non est Ens necessarium: est autem ens necessarium (ex super.) ergo ejus scientia est objecto cognito æqualis, ac propterea infinita.

Prop. XII. Deus intelligentiâ suâ omnia mundi entia comprehendit, non solum simultanea, verum etiam successiva, quacumquæ mundus patet, & quousquæ perdurat. D. Nam mundus a Deo factus est (ex p. 5.), ergo ejus voluntate factus est: id est, ea possible, ex quibus mundus

us in tota sua duratione confici debebat, suâ voluntate determinata sunt, ut aliquando essent. Quum autem fieri nequeat, quin Deo tota sua voluntas sit semper præsens; fit, ut in sua voluntate omnia futura mundi gentia ex eo tempore præviderit, ex quo voluit, id est, ab æterno.

Scholion. Gravissima fuit in Scholis hæc controversia, in quo *medio* futura quum absoluta, tum libera cognoscat Deus. Fuerunt, quibus placuit, in æternitate futura a Deo prævideri: hæc enim futura alicui æternitatis puncto coexistere debent: tota autem æternitas coexistit Deo, veluti puncto indivisibili; ergo in hæc æternitate futura præscit Deus. Exagitat hanc opinionem Petavius velut incomprehensibilem. Itaque receptior ea est opinio, & planior hæc futura in æternis Dei decretis, seu voluntate æterna prævideri. Possibilia enim de statu meræ possibilitatis evadunt futura sola Dei voluntate, id est, æternis Dei decretis; ergo in his decretis prævidentur. Qui autem hæc decreta cum hominum libertate consentiant, aliàs a nobis dictum est.

Quinque solent Divinæ Scientiæ tribui. Principio Scientia Dei non est qualitas, velut accidens adveniens substantiæ, quemadmodum in homine, sed ipsa substantia. *Dei intelligere*, inquit S. Thomas, 1. p. *quæst.* 17. *art.* 4. *ad 1. s. non est operatio exiens ab ipso operante, sed manens in ipso: adeoque non potest esse, nisi ipsa Dei substantia.*

II. Deinde scientia Dei nequaquam ex rebus ipsis hauritur, sed ex sese, & naturâ suâ, & in se

se ipso Deus omnia cognoscit. Id sequitur ex primo: nam quum scientia Dei sit ipsa Dei substantia, non potest extrinsecus hauriri.

III. Tum Dei scientia unica, & simplex est, non multiplex, qualis est nostra. Nam est ipsa Dei substantia unica, & simplex.

IV. Præterea mutabilis, & variabilis esse nequit, ut mutabilis, & variabilis esse nequit Divina substantia.

V. Tandem Divina scientia prima est rerum omnium causa. Nam res omnes, quemadmodum in prima parte demonstratum est, priusquam a Deo extra se procreentur, in se, & naturâ suâ, atque ab æterno intelligibiliter creantur. Eleganter S. Augustinus lib. 15. de Trinitate cap. 13. *universas, inquit, creaturas suas spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo novit Deus: sed ideo sunt, quia novit.*

Prop. XIII. Nihil Deus efficit extra se, nisi voluntate, & quidem liberâ. D. Nihil Deus efficit extra se vi extrinseci, & antecedentis fati impulsus. quandoquidem nullum est hujusmodi æternum fatum extra Deum (ex prop. 14. p. 1.); nec quidquam efficit naturæ suæ necessitate motus, id est, fato Spinozistico, vel Stoico (ex prop. 99. & 102. 1. p.); ergo nihil efficit extra se, nisi sese ipse liberrime determinans.

Scholion. Ac vero quum Deus si æternus, & independens, & per se perspicuum, a nulla externa causa cogi posse. Jam nec a naturæ suæ necessitate potest impelli: nam tota Dei natura in se

se est, & in se velut in perfectissimo voluntatis suæ objecto quiescit. Quid ergo? impelletur ne ille a possibilium ideis? Sed quum possibilia hæc nullam habeant ab æterno realem existentiam, sed tantum idealem; nec habeant essentiam, & bonitatem infinitam; nequeunt naturam infinitam necessario promovere. Scilicet actio pulchri, & boni finiti respectu infinitæ naturæ est reciproce, ut natura infinita ad finitam, id est, infinite parva. Itaque nullâ ex parte hæc in Deo necessitas fingi potest.

Cæterum cavendum est Philosopho, ne ex notionibus voluntatis, & libertatis nostræ de voluntate, & libertate Dei disserat. Meminerit egregii illius Augustini in lib. 2. ad Simplicianum *quest. 2. Multa divina iisdem nominibus, atque humana appellantur; quum incomparabili diversitate sejuncta sint.* Sunt autem voluntatis nostræ quidam defectus, ac vitia: Ex. g. quòd non omnia simul velimus: quòd non eadem semper: quòd bonum apparens plerumque vero bono præferamus: quòd interdum suspensi hæreamus: & alia, quæ in nobis proveniunt partem ex imbecillitate rationis, partim ex naturæ nostræ mutabilitate, atque vi, & imperio affectuum. Quum autem Dei ratio sit perfectissima, natura vero immutabilis; ea nequeunt in Deo locum habere.

Prop. XIV. Deus est potentissimus. D. Primum Deus est quidquid esse potest, & quidem eadem naturæ necessitate, qua est: quum autem sit ens actuosum, & potens; sequitur eadem ne-

cessitate naturæ esse infinite potentem? Secundò in Deo esse debet ratio sufficiens eorum omnium, quæ fieri possunt; hæc autem est omnipotentia (def. 3.) Deus ergo omnipotens. Tertio hæc rerum universitas a Deo facta est (ex prop. 5.), idque nullis machinis, sed solâ voluntate; ergo Dei potentia, & voluntas sunt unum, idemque; ac proinde Deus potest efficere, quidquid vult. Quum autem possit velle, quæcunque esse possunt; sequitur, eum efficere posse quæcunque esse possunt. Ea autem est omnipotentia; Deus ergo est infinite potens.

Scholion. Solent hoc in loco duæ quæstiones agitari. Prima *an Deus efficere possit plura, quam efficit?* Altera, *facere mundum possit meliorem?* Fatalistæ utrumque negant, quippe qui sibi persuasere totam Dei potentiam in actu esse, nec posse proinde plus, quam efficit. Sed manifestis rationibus revincuntur. Primum Dei potentia unum, idemque est cum Dei voluntate (ex prop. sup.): est autem Dei voluntas libera, nec proinde tota in actu (ex prop. 15.); ergo ne Dei quidem potentia est tota in actu. Deinde si Dei potentia tota esset in actu, objectum quoque Divinæ potentia totum esset in actu, nec proinde ulla esset successio entium in universo. Ad hoc quodlibet ens esset totum id, quod per divinam potentiam esse posset; id est, ei æquale; effectus enim potentiarum necessariorum sunt illis æquales; at hoc esse falsum singularum rerum natura satis docet. Tandem dato uno possibili, possibilia sunt infini-

ta similia. Si tota divina potentia esset in actu; necesse esset simul existere, quidquid possibile est, adeoque infinites infinita rerum genera, infinites infinitas singulorum generum species; infinites infinita singularum specierum individua, id quod pugnant est; quia in infinites infinitis possibilibus sunt infinita impossibilia.

Quod pertinet ad alteram quæstionem, distinguendum est inter perfectionem, quæ deiimitur a fine, atque ordine ad finem, & perfectionem, quæ dimetitur ab intensitate proprietatum rebus intrinsecarum. Primo modo accepta perfectionis voce, mundus non potest fieri perfectior, id est, talis, qui magis creatoris sui fini respondeat. Nam quum Deus sapientissimus, & potentissimus sit, quidquid efficit, fini suo plene respondet. Contra vero secundo modo sumptâ voce perfectioris, mundus hic, in quo sumus, perfectior fieri potest: nam quoniam proprietates intrinsecæ singulorum mundi hujus entium, numero, & intensitate finitæ sunt, concipi, & esse possunt majores, & perfectiores. Vide Dissertationem de Dei beneficentia, & origine malorum ad calcem capituli 4 operis majoris.

Prop. XV. Deus non potest moraliter efficere, quod suis attributis, præsertim bonitati, & sapientiæ adversatur. D. Deus est ens simplicissimum, & immutabile (ex prop 9.); ergo nullum ejus attributum alteri adversari potest: quare ejus voluntas, & potentia non possunt esse contrariæ ejus sapientiæ, bonitati, sanctitati, justitiæ, cæ-

teris ; nec proinde ea efficere , aut velle , quæ his attributis adversantur.

Schol. Hæc propositio supponit *essentias* rerum , ac proinde rerum *differentias* , esse a Dei intellectu , non a Dei voluntate , id quod nos in *prima parte* demonstravimus. Quum autem sint ; qui *essentias* rerum , ac proinde rerum *differentias* , a Dei voluntate derivent , ii coguntur fateri , nihil esse possibile , quod tam physice , quam moraliter fieri nequeat a Deo. Sed hæc opinio non solum omni ratione destituitur , verum apta est fundamentis Religionis convellendis , ac Scepticismo inducendo.

Prop. XVI. Deus est providentissimus. D. Cunctæ quæ sunt , a Deo sunt facta , & ordinata ita , ut mundus hic sit magnum systema ex parvis aliis compositum , & mirifico ordine digestum. Eodem vero ordine , quo sunt facta , perpetuò conservantur , & quidem singulorum præscientia , quemadmodum superius demonstratum est. Ea autem est providentia (ex def. 4.) ; Deus ergo providentissimus , id est , nihil in universo contingit nec magnum , nec parvum , sine ejus præscientia , & cura.

Scholion. Confirmant id non systemata modo Planetaria , quæ semper eodem ordine , iisdemque legibus conservantur , quin in tanta vetustate , quidquam unquam mentita sint ; sed res naturæ singulæ , quarum nulla est , quæ non sit velut machina ex aliis machinulis mirifice contexta ita , ut singulæ machinulæ ad communem quon-

dam finem factæ intelligantur, ad quem pergunt
constanter, & quem consequuntur, quod sine di-
rectione supremæ mentis, nec esse, nec concipi
potest. Vide Dissertationem ad calcem capitis pri-
mi operis majoris.

CAPUT. IV.

De attributis Dei moralibus, & de origine mali.

Prop. XVII. **D**Etis in nullis affectibus animalibus,
id est, naturæ commotionibus
vehementibus, obnoxius esse potest. Sunt enim
hujusmodi affectus argumentum naturæ mutabi-
lis, & ali cuius externi boni indigentis, id est,
non infinite perfectæ (ex prop. 64. p. 2.); est
autem Dei natura immutabilis, perfectissima, &
sibi ad beatitudinem sufficientissima (ex supra de-
monstratis); hujusmodi ergo affectibus minime
est subjectus.

Scholion. Dixi *affectus animales*: nam ut cum-
que minus proprie, duo tamen genera affectuum
distingui possunt, ut alii sint naturæ commotio-
nes, quos brevitatis gratiâ *animales* voco, quia
proprii sunt naturæ animalis: alii rationis decre-
ta, immora natura, ex quibus præmia, vel pœ-
næ consequantur, quos *rationales* idcirco appello.
Qua de re dictum est in Definitionibus secundæ
partis. Quod præcipuè *affectus animales* a ratio-
nalibus distinguit, est, quod illi sæpe præter ra-
tionem excitantur, & sæpe contra omnem animi

rationem; hi virgulâ rationis ita reguntur, ut ex ea ne latam lineam exorbitare possint, quin statim desinant esse rationales.

Prop. XVIII. Deo tribui possunt *affectus rationales*. D. Nam Deo tribuenda sunt decreta, quibus aut virtutem remuneratur, aut vitia punit; cum autem hæc decreta sint *affectus rationales*; sequitur posse Deo tribui affectus rationales.

Schollion. Cum igitur in divinis Scripturis Deo tribuitur amor, misericordia, ira, odium, zelotypia, dolor, pœnitentia, & alii affectus; his vocabulis non sunt intelligendæ commotiones naturæ, sed decreta rationis, immota natura. Quare amor, & misericordia sunt voluntas Dei, qua bona sua creaturis rationalibus communicare statuit. Ita est ejus decretum puniendi: dolor, & pœnitentia decretum res committendi. Nam Scriptores divini, ut intelligi possent, non linguam divinam, sed linguam humanam adhibuerunt.

Prop. XIX. Omnes Dei affectus sunt veri. D. Affectus falsi sunt ii, quorum aut objecta nulla sunt, nisi in imaginatione, aut iis affectibus majora, vel minorâ (def. 20. 2. part.); ergo sunt falsi, quia falsa ratione excitantur, & solventur. Quum autem Dei intellectus infinitus sit, ac objecto suo plene conformis (ex superioribus), fit, ut nulla esse possit in Deo causa falsorum affectuum; ac proinde, ut omnes ejus affectus sint veri.

Corol. Hinc fit, ut eodem persistente objecto, eademque ratione, iidem persistent & immutabiles
Dei

Dei affectus, amor, odium, misericordia, &c. Ac proinde nemo sibi adulari potest, ut nisi mutato animo, Dei affectus commutetur. Quum autem commutari dico, linguam vulgarem loquor, non Metaphysicam: nam certum est nihil in Dei natura esse mutabile: sed totum id ad affectus immutabilis alioquin divinæ voluntatis referendum est.

Prop. XX. Quum Deo tribuantur virtutes morales, nequeunt ei tribui ex rerum nostrarum ideis, sed eminentissimo modo, id est, naturæ infinitæ, & immutabili consentaneo. Scilicet virtutes in hominibus ex oppositione vitiorum, seu turbæ affectuum, vel ignorantix, æstimantur; justitia ex gr. ex injustitia: fortitudo ex imbecillitate: patientia ex animi impotentia: bonitas ex malitia: prudentia ex imprudentia: &c. Præterea virtutes nostræ actuum exercitatione acquiruntur. Tum nunquam perfectissimæ, & immutabiles sunt. Postremo non sunt aliud nisi qualitates, quæ naturales naturæ facultates, præcipue intellectum & voluntatem, perficiunt, & ad beatitudinem formant; quæ locum in Dei natura habere nequeunt; ergo virtutes nequeunt Deo tribui cum iis notionibus, quas inter nos habent, sed eminentissimo modo, ut nihil sint aliud, nisi naturæ dotes, perfectiones, attributa tamen æterna, & immutabilia, cum ejus essentia.

Prop. XXI. Deus non potest velle miseriam creaturarum rationalium, quin mereantur. D. Velle miseriam creaturarum rationalium, quin mereantur.

mereantur, aut iræ, aut odii, aut malignitatis, aut alterius falsæ perturbationis est; talia vero in Deum non cadunt, quum sint affectus animales, & falsi (ex prop. 17.); ergo Deus nequit velle miseriam creaturarum rationalium, quin ipsæ mereantur.

Prop. XXII. Deus vult creaturarum rationalium beatitudinem. D. Deus curam habet universi (prop. 16.); singulas ergo res ad fines naturæ suæ consentaneos destinat: quum autem creaturarum rationalium finis sit beatitudo, quippe quam naturæ ipsius instinctu sequuntur, efficitur, ut ad beatitudinem destinet. Prætereâ Deus non potest velle creaturarum rationalium miseriam, nisi illæ mereantur (ex prop. 21.); ergo quoniam eas efficit beatitudinis appetentissimas, vult profectò earum beatitudinem.

Prop. XXIII. Deus non potest efficere creaturas rationales infinite perfectas, adeoque malum metaphysicum, id est, deficientia a summa perfectione, necessariò creaturis adhæret. D. Infinite perfectum est necessarium existentiae, & essentiae (ex prima parte); quum autem creaturæ eo ipso quod sunt creaturæ, sint entia contingentia; est impossibile intrinsecum, ut sint entia necessaria existentiae, & essentiae. Quum vero Deus nequeat efficere impossibilia intrinseca, quia non sunt capacia existentiae; sequitur non posse efficere creaturas rationales infinite perfectas; ac proinde malum metaphysicum necessariò rebus creatis adhæret.

Prop. XXIV. Creaturæ rationales, ut possint recte suum finem persequi, indigent lege morali. D. Nam quum esse nequeant infinite intelligentes (ex prop. sup. X.) & sint essentialiter libertæ (ex demonstratis in secunda parte) sine certa, & constante regula, id est, sine lege morali, aberrare possunt a suo fine.

Corollarium I. Quemadmodum ad perfectionem rerum corporearum pertinent leges mechanicæ, quibus ordo mundanus continetur; ita leges morales sunt ad numerandum inter perfectiones entium rationalium. Enimvero spectant perfectionem facultatum rationalium.

Corollarium II. Quum creaturæ rationales naturaliter exigant legem moralem, qua recte suum finem petant; nec vero lex moralis utilis esse possit sine sanctione pœnali; sequitur providentiæ divinæ esse, creaturas rationales lege morali regere, & sanctione pœnali aut detertere a legis violatione, aut punire, si violaverint.

Corollarium III. Pœnæ naturales, quibus homines affliguntur in hac vita, sunt dolores. Quum vero hi dolores nascantur ex ordine mundi corporei; intelligitur concentus duorum mundi ordinum mechanicæ, & moralis. Mechanicus moralis fertur.

Prop. XXV. Deus est bonus, & beneficus. D. Deus omnium, quibus constat universum, curam gerit, præferunt hominibus (ex prop. 16.); quorum hominum non solum non vult miseriam, sed vult beatitudinem (ex prop. 21. & 22.).

eosque lege morali, qua illi indulgent, regi (ex p. 64. p. p.), quæ ad eorum perfectionem pertinet (prop. sup. coroll. 11); quæ omnia demonstrent Deum esse beneficentissimum.

Scholion. Sed quaeritur, quomodo Deus sit bonus, & beneficus, sapientissimus quoque, & potentissimus, unde mala originem ducant? Leibnitius tria malorum genera fecit: *metaphysicum*, *physicum*, & *morale*. *Metaphysicum* est deficientia a summa perfectione: *Morale* est legis transgressio, seu peccatum: *Physicum* tandem sunt dolores, cum animi, tum corporis. Horum omnium malorum causas sunt in ipsa finita hominis natura, quod sequentibus propositionibus ostendam.

Prop. XXVI. Mali metaphysici origo in natura ipsa creaturae inest, nec propterea officit divinitus beneficentiae. D. Nam malum metaphysicum est deficientia a summa perfectione: summa autem, id est, infinita perfectionis, creaturae capaces non sunt, tum quia sunt entia dependentia, tum quia sunt partes universi inter se concatenatae, quarum ideo nulla potest esse infinite perfecta, quia statim desinat esse pars. Ergo in earum natura positum est cur eas infinite perfectas Deus efficere nequeat: quare malum metaphysicum non pugnat cum Dei bonitate. Quin quomodo tanto majus beneficium sit qualemcunque entitatem habere, quam nullam, quanto majus bonum est esse, quam non esse: sit, ut creaturae etiam non infinite perfectae magnum sint argumentum Dei beneficentiae.

Prop. XXVII. *Mali moralis origo in natura entium rationalium finitâ, ejusque libertate posita est, nec pugnat cum Dei sapientiâ, & bonitate. D. Quoniam enim nulla creatura infinite perfecta esse potest, adeoque ei malum metaphysicum necessario adhæret (ex prop. 23.), fit necessario, ut omnis creatura rationalis errori subiecta esse possit, adeoque ut lege morali indigeat, qua possit recte finem suum persequi (ex prop. 24.); hujus ergo legis promulgatio inter maxima Dei beneficia connumeranda est. Jam creaturæ rationales, ut sunt essentialiter liberæ; ita adversus vitæ regulam beneficentissime eis a Deo datam agere possunt. Quum autem hoc sit malum morale; sequitur mali moralis originem in ipsa creaturarum rationalium natura esse positam, salva Dei sapientiâ, & beneficentiâ.*

Prop. XXVIII. *Natura animalis nullius voluptatis gestientis esset capax, nisi doloribus corporeis esset obnoxia. D. Nam demonstratum est in 2. p. voluptates gestientes non prius in nobis gigni, quàm corporei dolores ex perturbata machinæ harmonia proficiscentes præcesserint. Quare si earum perturbationum natura animalis capax non esset, ne voluptates quidem gestientes perentiscenti possent.*

Prop. XXIX. *Sed nec æquabiles ipsæ animi voluptates magni essent pretii, nisi harmonia eadem perturbari posset. D. Nam hujusmodi voluptates item, ut ibidem monuimus, sæpe machinæ harmoniam sequuntur, nec animadvertuntur, nisi perturbatio*
ali-

aliqua præcesserit. Fit igitur, ut, quemadmodum se hodie habet natura nostra, nullius voluptatis capaces simus, nisi simus doloris.

Prop. XXX. Generatim voluptas necessaria est ad animantium, quæ genera, tum individua conservanda. Principio sine veneris voluptate, ut sunt nunc animantia, nullum animal gigni potest. Tum sine voluptate ejus amoris, quo erga partus suos animantes omnes feruntur, vix ullum esset animal vitale. Jam sine voluptate gulæ nullum individuum conservari posset. Præterea sine ea voluptate, quam quisque per sentit suæ existentie conscius, vitam omnes animantes sponte suâ projicerent. Generatim ergo voluptas necessaria est ad animantium genera, & individua conservanda.

Prop. XXXI. Natura capax doloris necessaria est ad animantium genera, & individua conservanda. D. Nam ad hæc genera, & individua conservanda necessaria est voluptas (ex prop. super): nulla vero animantia hodie voluptatis capacia essent, nisi essent dolori subjecta (ex prop. 30.) ergo, ut genera, & individua animantia conserventur, necessarium est, ut sint dolori subjecta.

Prop. XXXII. Ea *physica* mala, quæ ex naturâ nostrâ proficiscuntur, sunt argumentum Dei sapientiæ, & beneficentiæ. D. Nam ea ad nos conservandos sunt necessaria (ex prop. supr.)

Prop. XXXIII. Mala *Physica*, quæ nobis a causis extra nos positis accedunt, sunt argumentum Dei erga nos beneficentiæ. D. Mala isthæc sunt media, quibus Deus nos revocat a nimio præsen-

ziz vitæ, ejusque bonorum amore, quo amore fit, ut æterna bona contemnamus, & legem sensuum legi rationis præferamus: sunt aut præparationes ad virtutem, ut non peccemus; aut justæ punitiones, quia peccavimus: est enim ex humana historia exploratum, nullam esse virtutis scholam utiliore, quam mala, nec capitaliorem pestem virtutis, quam perpetuam vitæ prosperitatem; *miseria tolerantur, felicitate corrumpimur*, inquit Tacitus; ergo mala *physica* sunt media, quibus Deus utitur ad nostram perfectionem, & felicitatem faciendam, adeoque argumentum Dei erga nos beneficentia. Vide appendixem ad hoc caput in Elementis.

CAPUT V. XXXIX

De Religione, quæ Deo debetur, generatim differitur.

Prop. XXXIX. **D**Eo debetur perfecta religio. **D.** Perfecta religio est cultus summi amoris, summi obsequii, summæ servitutis, ei exhibitus, cui naturâ ipsa debetur (ex def. 5.). Deo autem debetur summus amor, quoniam sit summe bonus, & beneficus (ex prop. 25.); & summum obsequium, atque summa servitas, quoniam sit omnium absolutus Dominus jure creationis, & conservationis (ex prop. 5.); ergo Deo debetur perfecta religio.

Scholion. Quæret hic fortasse aliquis, cur hanc

religionem Deus a nobis exigat, pœnasque acres minetur, nisi præstiterimus, & quidem incoꝛrupte, & sancte. Quum Deus sit ens perfectissimum, sibi que ad beatitudinem sufficientissimum, nec rerum nostrarum indignum, profectio ob nullam suam utilitatem, obedientiam, & religionem ab hominibus exigit; sed exigit, tum quia necessaria, & utilis nobis, *Nobis enim prodest colere Deum non ipsi Deo*, S. Aug. q. 3. ad Paganos tom. 3. tum quia mundanus ordo id exigit, ac nostra ab eo dependentia. Ac vero etiam si ille non exigeret, præstare tamen illi deberemus: primum quia id postulat ratio nostra cum Creatore nostro sapientissimo, & optimo, deinde quia ob infinita ejus in nos beneficia illi debemus.

Prop. XXXV. Religio est homini necessaria, & utilis. D. Primum sine religione homines tranquille in hac vitâ vivere nequeunt. Nam homines vivunt tranquille, quum ex rectâ vivunt vitæ regula, quum officia cuilibet debita præstant, quum in prosperis rebus aliquo timore continentur, ne disfluant, & lasciviant; in adversis vero tutum habent perfugium: ergo indigent regula, quâ hæc omnia scite agere possint. Ea regula quum a natura promulgatur, a naturæ ipsius Gubernatore supremo, *naturalis*, religio dicitur: quum vero promulgatur via prophetiæ, religio *revelata* appellatur. Sublata ergo omni religione, quoniam Deus quoque, ejusque providentia auferatur, necesse est; his vero sublati, ne leges quidem vitæ esse
pos-

possunt, nisi quas utilitas imperat: nulla esse potest justitia, sed id est justum, quod validius. Ita fit ut homines brutorum vitam vivant, ut id justum, & honestum habeant, quod fames, quod libido, quod ira, quod vis imperaverit. Est autem quisquam, qui in hac ferarum societate se posse esse tutum, & tranquillum putet? Intellexere id Legislatores omnes: nullus enim eorum fuit, qui Religionem, tanquam fundamentum suæ Legislationis non posuerit. Probant id veterum Græcarum legum exordia. Probat antiquissimum populorum Scitum, a Jove Principium. Vide Warburton *Dissertations sur l'union de la Religion, de la Morale, & de la Politique.*

Deinde quoniam mens humana est immortalis, quemadmodum demonstratum est in secunda parte; sequitur nos non hujus tantum vitæ felicitatem spectare debere, sed alterius, & æternæ potissimum; ergo scire, & agere debemus ea, quæ nos ad plenam illam felicitatem perducere possint. Id autem nos docet religio.

Corollarium I. Religio, de qua differimus, soli Deo debetur. D. Nam debetur ei, qui summo amore, summo obsequio, summâ servitute est dignus: is autem est solus Deus, quandoquidem is tantum est summè bonus, summè perfectus, summè Dominus.

Corollarium II. Interim hoc nihil prohibet, quo minus Angelos, aut Sanctos viros Deo ob virtutum merita charissimos pia veneratione colamus, non quidem ut Deos, in quo errant Idololatriæ,

eræ, sed ut Dei amicos. Ex hoc porro corollario sequitur criminis læsæ majestatis divinæ esse illos reos, qui perfectissimum hunc cultum alteri, quàm Deo, tribuunt.

Corollarium III. Omnis religio, in qua aut summus animi cultus, id est, maximus; cujus est homo capax, Deo non tribuitur: aut plures Dii æquales coluntur; aut in qua non recte de Deo sentitur; aut modis absurdis, minimeque naturæ cultæ, & colenti consentaneis, Deus colitur, falsa est. Patet ex superioribus. Hinc sequitur Ethnicam, & Mahumedanam religionem falsam esse. Vide quæ pluribus super ea re dicta sunt in Metaphysicæ Elementis hoc in loco.

Corollarium IV. Atheismus est hominis adversus supremum mundi imperantem perduellio, isque pugnat & cum naturâ rerum, & cum hominis ipsius naturâ. D. Nam Deus (prop. 6.), mundi artifex (propof. 5.) & providentissimus gubernator (prop. 16.); existit, nolle ergo eum agnoscere, est supremi Imperantis detrectare velle imperium, & perduellio scilicet; quod erat primum.

Jam Natura rerum & Deum esse ostendit, & omnia ejus imperio parere. Quum autem hujus rerum universitatis pars sit homo, oportet, ut ordinem totius sectetur. At Atheus ab eo defeseit; itaque cum naturâ rerum pugnat Atheismus.

Tum religio est homini necessaria, & utilis (prop. 35.); quum ergo Atheismus religionem respuat, fit, ut cum ipsâ hominis naturâ pugnet.

Sed & pugnat cum gratitudine; nam ex omnibus

bus teluris hujus rebus nulla est; Quæ sublimitis locata sit, quæque majora a Deo beneficia acciperit. Quum igitur ingratum est gratiam nolle referre, tum ingratisimum ne agnoscere quidem velle. Siquidem, ut præclare disputat Seneca, major ingratitude est oblivisci beneficiorum, quam negare gratiam.

Corollarium V. Atheorum Resp. est perduellium; Civitas sine ullo vero civitatis vinculo, in qua nec justitia esse possit, nec humanitas. De Nam quum animi humani sint & utilitatis suæ nimium cupidi, & meritorum suorum non justè aestimatores, & superbi, id est, non modo superioris, sed ne paris quidem patientes, & facile irritabiles, & irritati omnium animantium truculentissimi, & subdoli, & struendarum insidiarum summi supra cetera animantia artifices, si, nisi interno vinculo cohibeantur, & colligentur, præto sunt turbare omnia, & a mutua societate deficere. Intellexere id, ut iterum dicam, Legislatores omnes, qui legum suarum nullum firmitus fundamentum existimaverunt esse posse, præterquam religionem: sublata ergo religione, quò animi hujusmodi intimitus concutiantur, & sic disponuntur, ut conjungi apti sint, nullum esse aliud potest Civitatis nec fundamentum, nec vinculum.

Jam leges civiles sunt veluti ramusculi, & propagines ejus legis, quæ cum animis nata est, quam ubi deleveris, nullam, nisi precariam, vni habere possunt: sublata igitur religione, ne justitia

tia quidem ulla inter homines esse potest. Postremo nulla esse inter homines humanitas potest, nisi animi humani cupiditatem illam utilitatis suæ, ac superbiam moderentur, ac parati sint de suo esse benefici. Id fit dum reputant, & omnes naturâ esse æquales, & ab eodem patre prognatos, ac fratres propterea esse: esse vero in hac tellure tanquam in hospitio, ut summam sui felicitatem hic adipisci nequeant. Totum autem hoc nisi religio efficiat, quæ in succum, & sanguinem convertatur, nulla certe alia res potest. Nam extrinsecæ pœnæ timorem ingenerare possunt, eumque dum ne natura magnis affectibus agitetur: sed amorem, & humanitatem impertiri nequeunt.

Corollarium VI. Politichismus, & ut dicitur, Machiavellismus, & cum natura pugnat, & nullum habet in historia ipsa humana fundamentum. Primum: religio a natura ipsa imperatur, tamque est nobis naturalis, quam conscientia nostræ imbecillitatis, & dependentiæ a prima mundi causâ; non igitur commentum est Politicorum ad homines in obsequio legum continendos. Alterum: Vetustissimi Legislatores receptâ inter suos religione usi sunt ad leges firmandas, ut tota vetus historia demonstrat; religio ergo antiquior est Legislatione. Confirmat id, quòd Nationes sine imperio civili, ac sine legibus civilibus deteximus plures in utraque continente: sine ulla religione nullas. Religio ergo non est Legislatorum commentum.

Corollarium VII. Hippocrisismus & gravissima est

est in Deum injuria, ac velut supremi illius imperii derisio; & societati perniciosissimus. D. Primum: Hippocrita religionem simulat, non habet; ergo & animo perduellis est; eoque Deum, ejusque imperium fusque deque habet. Quum vero habere simulet, quod in animo non habet, is Deum deridet, eique quasi insultat; quam gravissimam esse injuriam equis ambiget?

Alterum: Religio simulati nequit, nisi utilitatis & voluptatis causâ: Hippocrita igitur religionem, veluti instrumentum suæ utilitatis, & voluptatis habet. Quum autem hoc instrumentum sit omnium potentissimum ad animos humanos commovendos, quippe sumus omnes naturâ religionis reverentissimi; sit, ut Hippocrita omnium potentissimo instrumento abutatur ad suas cupiditates, & voluptates explendas. Quod quam labem in societate efficere potest, nemo est, qui ipse per se non videat.

Corollarium VIII. Superstitio & Deo injuriâ est, & hominibus late noxia. D. Nam superstitio est religio falsa (def. 6.): falsus autem cultus nec naturæ Dei consentaneus est; nec hominis. Itaque quòd a Dei naturâ dissidet, Deo est injuriâ: & quòd cum hominis naturâ non convenit, duplici ex causâ est noxia: nam & presentem vitam turbat, ac mille modis ægram, & miseram efficit, id quod tota humana historia docet; & ab altera revocat.

CAPUT VI.

De Religione Naturali, & de necessitate Revelationis.

Prop. XXXVI. **R**eligio naturalis vera quidem

est, minime tamen sufficiens.

D. Prima pars. Religio naturalis tum quod ad

theoricam partem, tum quod ad practicam, nihil

docet, nisi quod recta ratio omnibus hominibus

patet: ergo vera est. Hujus argumenti anteceden-

dens propositio hunc in modum demonstratur.

Religio, quam naturalis ratio omnes docet, in

theoricâ parte hæc continet: I. existere mentem

quandam æternam, & perfectissimam: II. eam

esse incorpoream, atque immutabilem: III. esse

omnisciam, & sapientissimam: IV. potentissimam,

atque universi creatricem, & conservatricem: V.

optimam, & beneficam: VI. providam, & re-

muneratricem, bona bonis, mala malis retribu-

tem: VII. animas humanas esse immortales, adeo-

que superesse alteram vitam, in qua possint esse

beatæ, vel miseræ: VIII. esse in natura legem

divinitus promulgatam, ejusque prima capita esse,

ut Deum tota mente colamus, ut amemus alios,

quippe nobis æquales, nihilque aliis efficiamus,

quod adversus nos factum nolimus.

In practica verò eadem ratio naturalis docet,

Mentem æternam, ut Optimam, amandam, &

quidem puro, ac sincero amore: ut Dominam,

timendam : ut Governatricem , invocandam , atque ab ea veram beatitudinem sperandam : ejus legibus obtemperandum , atque idcirco animum nostrum secundum ejus leges perficiendum. Ceteros homines spectandos ut fratres , ac propterea nullam iis molestiam inferendam , sed omni potius officio colendos. Alteram vitam beatam neminem adipisci , nisi vixerit cum perfecta virtute : improbos , & scelestos homines acerbis post hanc vitam pœnis torqueri.

Hæc verò , & plurima alia , quæ aut cum his connexa sunt , aut ex his sequuntur , non solum evidentia sunt , ac propterea vera , verum etiam omnium populorum Theologiâ comprobata , nec cultorum modò , sed barbarorum quoque , quod plures viri docti demonstraverunt. Vide in primis Huetium *de Concordia Rationis , & Fidei lib. II.* Accedit eodè , quòd eadem dogmata sunt sancta , hominum naturæ perficiendæ accomodata , societatem humanam foventia : beatitudinem tandem nostram efficere apta ; ergo religio naturalis , quæ hæc docet ; vera est , & sancta.

Demonstratur secunda pars. Primum : Religio naturalis accurato , & recto usu rationis discitur : non possunt autem omnes homines hanc accuratam inquisitionem instituire ; aut quòd non omnes ea sunt mentis perspicacitate præditi , quæ necessaria est ; aut quòd ob vitæ necessitates non omnes huic studio vacare possunt ; non igitur sufficit , sed necessarium est , ut religio , quæ omnium omnino esse debet , per modum legis omnibus promulgetur,

Secundò ratio naturalis sine revelationis subsidio in hominibus jamdudum moribus depravatis longe aberrare potest a vero. Id exemplo non omnium modo nationum Ethnicarum, verum etiam præclarissimorum Philosophorum comprobare possumus. Quum enim solam naturæ rationem sectarentur, ut religionis ducem, in quantam aut impietatem, aut superstitionem non iverunt. Ratio ergo naturalis ad homines in religione verà continendos minime est sufficiens.

Tertiò: natura Dei incomprehensibilis est finitæ rationi: ergo solâ ratione nec adæquate intelligere possumus quæcunque Deo debemus, nec inter tot possibiles Deum colendi modos extrinsecos quinam sit divinæ naturæ accommodatior, eique gravior: quare iterum conficitur, ad integram, & veram religionem non sufficere rationem naturalem.

Quartò: Natura humana, quacunque patet tellus, magna corruptionis indicia præ se fert: indiget ergo purgatione. Id intellexere veteres græcæ, latinæque nationes, quæ idcirco *Mysteria* instituerunt. Hucusque nec Philosophi, nec Mystæ quidquam effecere ad naturam nostram purgandam. A Deo igitur hoc mysterium discere debemus.

Prop. XXXVII. Revelatio est necessaria humano generi, ut exactè ex fine suo vivere possit, atque rectâ ad eum contendere. D. Nam ad hoc necessaria est religio, ut patet ex superioribus. Quum autem religio naturalis, utut vera, mini-

nie tamen sufficiens sit (ex propo. sup.); confititur, homines indigere doctrinâ a Deo revelatâ.

Scholion. Non potest hæc propositio luculentius confirmari, quàm earum nationum exemplo, quæ quoniam hac doctrinâ revelatâ destitutæ vixerunt, in errores non solum perridiculos, verum etiam abominandos lapsæ sunt, id quod ego luculenter ostendi in scholio hujus propositionis in opere majori, quem locum consule. Vide & Warburton loco sup. laudato.

CAPUT VII.

De Veritate Religionis Christianæ.

Religio Christiana in iis continetur libris, qui veteris, & novi Testamenti dicuntur. In his librisprehenditur systema præclarissimum religionis tum theoreticæ, cum practicæ. Ut ergo demonstretur religionem hanc veram esse, & divinam, demonstrandum est, libros novi, & veteris testamenti genuinos esse, veros, & divinos; id quod sequentibus propositionibus efficiemus.

Prop. XXXVIII. Libri novi testamenti genuini sunt. D. Liber genuinus est, qui ab omnibus, qui scriptoris ætatem consequuti sunt, genuinus est habitus. Ita Cæsaris Dictatoris Commentarios de bello Gallico genuinos esse non dubitamus, quum & cœvorum, & proxime sequentium ætatum, & aliorum iis succedentium constante testificatione constet; nam & genuinos agnoscunt Ci-

cero, & Hirtius, & deinde Strabo: tum Suetonius, & Plutarchus: hinc Grammatici veteres: ac postremo reliqui subinde ad hanc usque ætatem scriptores. Tales autem sunt libri novi Testamenti: nam genuini habiti sunt ab omnibus Apostolos Jesu Christi sequentibus ætatibus ad nos usque, ut constat non tantum ex traditione omnium Christianorum populari, sed ex scriptis etiam nobilissimorum Doctorum Clementis Romani Pontificis, Ignatii, Polycarpi, Papiæ, Quadrati, Aristidis, Agrippæ, Hegesippi, Justin Martyris, Apollinaris, Irenæi, qui auctores secundo sæculo christiano vixerunt, & Apostolis fuere vicini: Tum Tertulliani, Clementis Alexandrini, Apollonii, Policratis, Origenis, Hyppoliti, Cypriani, Dionisii Alexandrini, aliorumque tertii sæculi scriptorum: Postremò omnium scriptorum sequentium sæculorum, quotquot Ecclesia Christiana habuit: Genuini ergo sunt libri novi testamenti.

Prop. XXXIX. Librorum novi testamenti historia verax est. D. Nam scriptores novi Testamenti & multi numero sunt, & cœvi, & domestici, & rerum, quas narrant, testes oculati: tum omnes probitatis characteres præ se ferunt: eorum narrationes nec honorum captandorum gratiâ, nec divitiarum, nec voluptatum fide esse possunt, quum auctores hæc omnia spernerent. Quæ autem tales sunt historiae, veraces sunt: verax ergo est historia novi testamenti. Præterea nihil illi narrant, quod aut magnâ consensione non nar-

retur ab aliis: ejusdem, & sequentis ætatis, scriptoribus Christianis, Judæis, Ethnicis: aut quod verisimile non sit: aut quod falsitatis argui possit; vera ergo est historia librorum novi Testamenti.

Scholion. Ac verò extitisse Jesum Christum; eumque novam doctrinam prædicasse, & Christianorum nomen fundasse, Tacitus quoque, Suetonius, Plinius junior, Josephus Hebræus, narrante Miracula Christi Hebræi in Thalmud aperte consententur, & Ethnici scriptores satis clare indicant, ii præsertim, qui oppugnare conati sunt: Nulla vero historia novi testamenti pars est, quæ aliorum scriptorum veterum attestations in dubium vocari possit.

Prop. XL. Vera sunt dogmata librorum novi testamenti. Nam hæc dogmata aut cum principis rectæ rationis consentiunt, aut iis non adversantur. Id paucis demonstrabimus. Principio præcipua pars dogmatum, cum nihil sit aliud quam religio naturalis, cum ratione consentit, & sensu Nationum communi. Ad hanc partem quod attinet, libri novi testamenti docent Deum existere, eumque esse purum spiritum (Joannis 4 versu 23, & 24): & æternum, atque immensum (prima ad Timotheum cap. 1 versu 15, & Actorum cap. 18): & unicum (ad Ephesios 4. versu 6): & bonum, atque beneficium (Lucæ 18. versu 19): & immutabilem, ac immortalem (ad Romanos primo, versu 23, & alibi): & omniscium (ad Hebræos 6, versu 16., Actorum 15, versu 18.): & omnipotentem (Mathei 19. versu 26.):

26.) : & Creatorem universi (passim in omnibus Libris) : & providum conservatorem (Matthei 6., versu 25. & 26.) : & justum ita ut peccata puniat, virtutes remuneretur (ad Rom. II. vers. 5. & 6.). Præterea iidem libri docent mentes humanas esse immortales, (Matthei 10. vers. 28.) : adeoque esse alteram vitam, in qua esse possint vel æternum beatæ, vel æternum miseræ, secundum opera eorum (Matthei 25. versu 31.), & alibi sæpe. Mitto cetera. Hæc omnia dogmata, & quæ hæc aut antecedunt, aut comitantur, aut consequuntur, & ratio naturæ demonstrat, & sensus nationum communis confirmat, & Deistæ ipsi non inficiantur; vera ergo sunt, & consequenter vera est præcipua pars dogmatica, & theoretica librorum novi Testamenti.

Quod pertinet ad practicam, ea exactissimis rationis criteriis conformis est, conformis vitæ, & societati humanæ talis, ut nihil excogitari possit nec purius, nec sanctius; ergo, & hæc vera est. Ac vero libri novi Testamenti hæc moralis capita docent: Deum esse amandum, & quidem super omnia (Matthei 10., versu 27.) : omne studium nostrum in eo positum esse debere, ut ipsi placeamus (ad Corinthios cap. 7. versu 29.) : signum autem hujus amoris esse, si ejus præcepta observemus (Joannis 4. versu 21.) : esse honorandum, & glorificandum (prima ad Thimotheum cap. 1. vers. 17.) : in eo solo sperandum, & fidendum (Matthei 6. versu 25.) : timendum timore filiali, ut boni simus (passim

in omnibus libris): adorandum (Matthei 4. versu 10.): invocandum, & orandum (Matthei 7. versu 7.): & quidem hæc omnia ei præstanda non in externis tantum signis, sed in *spiritu*: non in superstitione, sed in *veritate* (Joannis 4. versu 13.).

Jam, quod ad nos attinet, præcipitur nobis studere non bonis hujus vitæ, quæ præterit, sed bonis æternis, quæ nos vere, & sempiternæ beatos facere possunt. Id autem est præcipere, ut nos cum ratione amemus, unde omnia officia nostra adversus nos ipsos proficiscuntur.

Circa alios homines præcipitur nobis, ut eos, sicut nos ipsos, amemus (Matthei 22. versu 39, & 40.); id quod Paulus Apostolus sequenti ratiocinio concludit: *Reddite igitur omnibus, quod debetis, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quidquam debere, nisi ut alii alios diligatis: nam qui diligit alterum, legem implevit: siquidem illud, non machaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quid est aliud præceptum, in hoc sermone summam comprehenditur: diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Quid quod & inimicos diligere nobis præcipitur?*

Quod verò pertinet ad eam religionis christi-
 næ partem, quæ ei propria, & peculiaris est, quæque mysteria christiana continentur, ea quidem supra omnem naturæ rationem est, solâque cælesti revelatione constat: interim nec rationi contraria est, & esse debere veram facta evan-

gēlica cum ratione credere nos cogunt. Quam
fem, ut ordine suo demonstramus, altius repe-
tamus, oportet.

Prop. XLI. Præcipuæ doctrinæ Exangelicæ,
quæ christianæ religionis sunt propriæ, quæque
non communis rationis, sed fidei in Deo nostræ
esse debent objectum, ad has referri possunt. I.
Peccatum Adæ, quo tota hominum posteritas in-
fecta fuit, & pœnis æternis obnoxia. II. Pro-
missio Messiaë, qui, sese Deo immolando, hoc
peccatum expiaret. III. Divinitas Messiaë. IV.
Messias, seu Jesus Christus, unus ex individua
Trinitate, quæ est Deus. V. Justificatio generis
humani per sanguinem Jesu Christi. VI. Instru-
menta hujus justificationis, & gratiæ, seu Sacra-
menta. Hæc, & plura alia, quæ cum his sunt
connexa, doctrinam arcanam christianæ religio-
nis constituunt, quæ ei propria est, & peculia-
ris, quæque non ratio hominibus patefacit, sed
cælestis tantum revelatio. Esse autem has doctri-
nas christianas, & christiani veteris, & novi Testa-
menti libri, & omnium christianarum Ecclesiarum
catecheses demonstrant. Porro eas nec rationi hu-
manæ esse contrarias, & ob facta Evangelicæ vere
esse revelata, hanc in modum demonstrare possu-
mus.

Prop. XLII. Hujusmodi doctrinæ inscitè veluti
rationi naturali contrariæ habentur, quod e prin-
cipiis rationis naturalis, & hominum communis,
non sequantur, nec intra ambitum rationis nostræ
contineantur. Scilicet ambitus humanæ rationis

brevissimus est; ergo extra eum esse possunt, & revera sunt, infinitæ doctrinæ veræ. Ac sane sunt quædam veritates geometricæ, arithmeticæ, & metaphysicæ, quas ratio evidenter demonstrat, quæque interea minus perspicacibus, nec in iis disciplinis versatis, non solum incredibiles videntur, sed velut absurditates reputantur. Necesse non est hanc propositionem pluribus exemplis explicare. Propositio 36. libri 1. Euclidis, Parabolæ & A synthoti mysterium, Scholion, prop. 46. primæ partis, satis aperte id demonstrant vel pueris. Hinc ego infero, iis mentibus, quæ longo intervallo perspicacissimas hominum mentes superant, plurima evidenter vera videri, quæ consummatis nostris Philosophis communicata incredibilia, & absurditates videntur. Quod si tertia sit mentium classis longe secundis illis antecellens, plurimæ propositiones secundis illis mentibus videbuntur incredibiles, & absurditates, quas tertiæ illius classis animi evidenter comprehendant. Hanc ego seriem in infinitum protendere possum, quoad ad primam perfectissimam, & infiniti intelligentem mentem, seu Deum, deveniam. Deus ergo infinitas intelligentiâ suâ intuetur veritates, quæ non hominibus tantum, sed sublimioribus etiam animis incomprehensibiles sunt, quippe quæ extra ambitum suarum idearum. Quare Deus potest nobis communicare infinitas veritates, quæ, si ad rationem nostram exigamus, licet intente, incredibiles existimentur. Has ergo non ratione æstimare debemus, sed ex divinâ auctoritate.

Prop. XLIII. Doctrinæ illæ, quas præcipuas, & peculiare christianæ religionis diximus, supra rationem quidem sunt, sed cum ratione non pugnant. D. Nam ea demum pugnant cum ratione, quæ constantia, & communia rationis humanæ principia evertunt, seu *quæ intrinsecus impossibilia sunt*, ut si dicam, *totum esse æquale sue parti: circuli radios non esse æquales: tres trianguli angulos non esse æquales duobus rectis, &c.* tales autem non sunt doctrinæ illæ christianæ; id quod ex simplici & brevi earum expositione patebit.

I. Adamum, cum legem divinitus positam violasset, justitiâ illâ primitivâ, & originali, quæ Dei donum erat, una cum sui posteritate privatum fuisse, & pœnis æternis ipsum, ejusque filios evasisse obnoxios, id intrinsecus impossibile nemo dixerit. Sed id ipsum pugnet necne, cum divina justitia, & beneficentia, ipsi per nos ideis nostris, ac ratione e rebus humanis informatâ dijudicare non possumus: quandoquidem Dei justitia, & bonitas non sunt dimetiendæ ex regulis justitiæ, & beneficentiæ humanæ, quia illa non unam universi partem spectat, sed totum; nec privatos fines, sed totius divini operis finem genericum. Quare a Deo ipso discendum, divinisque ideis & formulis dijudicandum. Itaque objectum fidei esse debet, non rationis. Quæ autem sunt talia, quis nisi inscitissimè rectæ rationi contraria pronuntiaverit?

II. Promissum a Deo hominem Divinum, quæ do-

doctrinâ , & sacrificio suo hanc nostri labem expiaret , Deoque hominum genus conciliaret , id item licet sit supra rationes nostras , & eas spes , ad quas naturaliter adspirare possumus ; tamen non solum non pugnat cum ratione , sed positâ doctrinâ peccati adamitici , maxime rationi , etiam nostræ , est conforme ; ostendit enim & constantiam , ac immutabilitatem divinæ justitiæ ; & summam Dei erga hominum genus benignitatem.

III. Hunc Messiam non esse purum hominem , nec quamlibet excellentem creaturam , sed Deum ipsum cum homine junctum , id quidem rationem nostram non solum superat , sed confundit : est enim eorum omnium , quæ nobis divinitus patefacta sunt , maximum : sed intrinsecus impossibile non est. Quin adeo non est intrinsecus impossibile , ut nihil tam sit in fabulis omnium nationum familiare , quàm hoc dogma , Deos sub humana forma sæpe apparuisse , quo beneficia sua hominibus communicarent. Persuasum id est non modò cultis , sed barbaris quoque gentibus.

IV. Jam verò in Deo , utut substantiâ , & naturâ unico , & simplicissimo *tres substantiales relationes* distingui , easque ab officiis dici , & esse *Patrem , Filium , Spiritum Sanctum* , tres reales personas in indivisibili divinitate , id extra omnes nostras ideas est , ac propterea supra omnem rationem : ergo rationi nostræ contrarium esse nequit ; quia ratio nostra ab ideis nostris informatur , nihilque ei contrarium dici potest , quod extra humanas ideas est. A nobis igitur sciri nequit ,

quit, nisi solâ Dei revelatione. Quærendum igitur est, non, intelligamus, nec ne, sed revelatumne a Deo sit?

V. Postremò Jesum Christum hominem Deum instrumenta quædam corporea instituisse, & ritus, quibus rite, recteque adhibitis, homines & inter sese christiane coirent, & cum eo jungerentur supremo christianæ Ecclesiæ capiti, & eius gratiâ, ac meritis fruere, ac coram Deo justificarentur, & sancti, atque immaculati viverent, quid habet, quod cum ratione pugnet? Quid, quod homini ex corpore, & animâ, constanti, ac inter corporea agenti, non sit consentaneum?

Doctrinæ igitur christianæ religionis propriæ, & peculiare supra animi nostri rationem sunt, ut ad eas sine divina revelatione mens humana nullo modo adspirare possit: sed nihil habent, quod cum ratione pugnet: extra ideas humanas sunt: eas *Philosophia non sapit*, inquit S. Hilarius: sed rationis nostræ scita non evertunt. Quin rationem nostram longe, lateque perficiunt: quia eò elevant, quò illa naturæ viribus ire nullo pacto potest.

Prop. XLIV. *Lemma.* Vera miracula non possunt esse nisi a Deo, qui solus imperium habet in naturam. Nam vera miracula sunt, quæ aut substantiâ, aut modo vires rerum naturalium superant, & contra constitutas in Universo mechanicas leges fiunt (ex definit. 8.): Id autem nemo potest efficere, nisi, qui imperium in naturam

exerc-

exerceat, id est, Deus totius naturæ auctor ; & moderator ; vera ergo miracula Dei sunt opera.

Prop. XLV. Facta evangelica satis aperte demonstrant superiores doctrinas non posse esse, nisi divinas, ac consequenter veras ; esseque officii adversus Deum nostri eas credere.

Institutionum angustia verant me ire per omnia : itaque paucis hanc demonstrationem indicabo magis, quam absolvam, ut tironibus methodum ostendam, quâ christianam religionem adversus impios, & profanos homines tueri possint.

Principio : miracula a Christo patrata, ac miraculorum modus, clare ostendunt, Jesum Christum nec impostorem fuisse, nec hominem ordinarium. Nam miracula illa, & substantiâ, & modo, supra omnes naturæ vires sunt. Nec verò sunt ejusmodi facta, in quibus impostura ulla subesse potuit ; quia non clanculum, sed coram toto populo facta sunt. Itaque nec impostor Auctor fuit, nec ordinarius homo, sed potius homo divinâ vi instructus ; quia vera miracula solus Deus efficere potest (ex prop. super.)

Jam hic tot, ac tantorum miraculorum pater, ejusque doctrinæ magister, de quâ dictum est, se non a se venisse, sed a Deo missum perpetuò prædicat : nec missum tantum a Deo, sed unum cum Deo, ac Deum ipsum. Ut id vero hominibus persuadeat, miracula edit, ut non ipsi credamus, sed operibus, quæ efficit ; illa enim testatissimum faciunt, ipsum a Deo esse missum. Er-

go aut illa miracula perneganda sunt; aut fatendum Jesum Christum eum esse, quem se profiteretur esse. Facta illa negare nemo nisi effrictæ fronti potest: nulla enim historia est, quæ magis indubiis auctoribus constabiliatur. Jesus igitur vere a Deo missus est, ac homo-Deus est.

Præterea id ipsum demonstrant ejus resurrectio, & adscensio in cœlum. Nullum humanum factum est, quod testatius demonstrari possit, quam Christi resurrectio, & adscensio in cœlum. Nam omnes illi auctores qui ejus vitam, prædicationem, miracula narrant, iidem narrant, eum cruci fuisse affixum, in eaque extinctum, sepultum denique. Hoc ipsum & Tacitus, & Suetonius, & Plinius junior narrant. Iidem ajunt tertiam die redivivum apparuisse. Falsi sunt, an fallere voluerunt? Fallere voluisse tot, tantosque testes, eoque tempore, quo revinci ab Hebræis infensissimis hostibus poterant, nullâ causæ suæ utilitate, sed proditione, tantum ob mendacium, id ut in animum inducamus, omnem prius rationem excutere debemus: necesse est enim, ut ante omnia eos, cetera candidos, ac sinceros historicos, bonique pectoris, quemadmodum eorum scriptis apparet manifestò, aut stupidos fuisse contuemur, aut omnium mortalium solos sibi iratos.

Sed videamus utrum potuerint falli. Id non potuit, inde facile intellegemus, si attente totam Jesu Christi resurrectionis historiam animo percurramus. Ea est hujusmodi.

Principio : Cùm mulieres Christi sepulcrum visum iussent , invenerunt lapidem revolutum , sepulcrum vacuum , & linteamina , quibus eius corpus involutum fuerat , seposita. Angelus adstans eas de Christi resurrectione monuit. Ita factus primus resurrectionis rumor. Mox sese redivivum ostendit Mariæ Magdalenæ prope sepulcrum (Marci 16. , v. 9. Joannis 20. , v. 14.). Secundò apparuit Mulieribus a sepulcro Jerosolymâ redeuntibus (Matthæi 28. , v. 9.). Tertio apparuit Petro (Lucæ 24. , v. 34.). Quarto duobus Discipulis Emmaumentem euntibus (ibidem v. 15.). Ita resurrectio Christi vulgari cæpit. Sed cum nondum satis certa argumenta reliqui Apostoli haberent , quibus tantam rem sibi persuaderent , Jesus , qui eos paullatim docendos susceperat. Quintò apparuit omnibus simul Apostolis , Thomas tantum absente (Lucæ 24. , v. 36. , Joannis 20. , v. 24.). Cum autem illi præ timore , ac gaudio adhuc dubitare viderentur , ostendit eis manus , ac pedes , unaque cum eis comedit , & bibit. Jam cum Thomas advenisset , idque recivisset , molestissimum ei fuit se tantæ rei non adfuisse. Ergo Jesus sextò apparuit Apostolis omnibus , præsentem Thoma , qui non prius credere voluit , quàm ipse manibus suis Christi corpus palparet , ac digitis vulnera contrectaret (Joan. 10. , v. 24.) quo facto omnem & sibi , & aliis suspicionem , ne ulla impostura subesset , abstulit. Septimò prope mare Tyberiadis Jesus omnibus discipulis sese manifestavit , atque cum eis

edit ,

edit, ac bibit, variumque, atque longum sermonem habuit (Joannis 21.). Octavo, ne testes adhuc desiderarentur, apparuit plusquam quingentis fratribus simul congregatis, ut testatur Paulus epistola I. ad Corinthios, capite 15., v. 6. Quin postquam adscendisset in cœlum, inde Paulo sese videndum præbuit, eumque e cœlo allocutus est (Actorum 9., v. 5. & in epistola I. ad Corinthios loco citato.)

Atque hinc factum est, ut Apostoli eam rem non solum confidenter ubique prædicarent, quamquam Senatus Jerosolymitanus vetaret, sed morte etiam suâ testarentur. Quod *audivimus*, (inquit Joannes epistola 1., capite 1.) *quod oculis nostris vidimus, quod conspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, & testamur, & annunciamus vobis.* Et Petrus Apostolus (Actorum 10., v. 39) *Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Judæorum, & Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertiâ die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo: nobis, qui manducavimus, & bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis.* Quæ cum sint, qui sibi persuaserit, Apostolos eâ in re facti potuisse, non video, idem, qui sibi persuadere nequeat, ne solem quidem hunc oculis suis lucere. Accedit eodem, quod Sanctus Augustinus perspicte disputat libro 22. de Civitate Dei, capite 5., quod nisi id factum fuisset testatissimum, ac procul omni dubio, intelligi non

non posset, qui mundo persuaderi potuerit, idque cum tanta facilitate, nec vero a viris doctis, & astutis, sed ab idiotis, & simplicibus. *Incredibile est Christum resurrexisse in carne, & in cælum ascendisse cum carne; incredibile est mundum rem tam incredibilem credidisse; incredibile est homines ignobiles, infimos, paucissimos, imperitos rem tam incredibilem, tam efficaciter mundo, & in illo etiam doctis persuadere potuisse. Horum trium incredibilium primum nolunt isti, cum quibus agimus, credere: secundum coguntur, & cernere; quod non inveniunt unde sit factum, si non credunt tertiam. Duo postrema incredibilia jam credita manifestam continent demonstrationem primi incredibilis.*

Postremò totam hanc rem Christus ipse satis aperte, nec semel, sed pluries prædixerat, idque confidenter tamquam rem certissime futuram. Quin sæpe monuerat Apostolos, ne morte suâ commoverentur: nam id oportebat accidere: sed post tertiam diem resurrecturus fuisset. Monuerat, se ex hoc mundo ascendere debere ad Patrem, quo eis pararet locum (Joannis 14., v. 2., & 3.). Aperte eis prædixerat: *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Hæc tanta consonantia inter apertas prædictiones, & facta Evangelica, tum inter facta, & prædicationem, atque fidem inclitarum Nationum, rem omnem confecit, ut iis, qui sine ulla animi præoccupatione hæc considerant, nulla suspicio reliqua esse possit, resurrexit Christus, necne.

Corol. I. Christus igitur & a Deo missus est, & Deus est: id enim aperte demonstrant superiora argumenta.

Corol. II. Doctrina christianæ religionis arcana, & peculiaris, cœlestis est, ac propterea vera.

Prop. XLVI. Libri novi Testamenti sunt divinitus inspirati. Principio Libri novi Testamenti omnes habent veracitatis characteres, ut supra demonstratum est: nihil certe in illis est, ex quo suspicari possimus, eorum auctores voluisse mundo imponere. Affirmant autem doctrinam quam continent, a Deo esse; quod si verum non esset, eorum auctores scelestissimi fuissent impostores; id quod, ut dictum est, ne suspicari quidem possumus; necesse ergo est, ut vere divinitus inspirati sint libri novi Testamenti.

Deinde librorum novi Testamenti verax historia est, ut demonstratum est; sequitur ergo dubitare nos non posse de miraculis, quæ a Christo, & Apostolis facta in ejus doctrinæ confirmationem, quam prædicabant, in iis libris narrantur. Narrantur autem talia miracula, quæ nec fingi poterant, nec, nisi a Deo poterant perfici, ut conversio aquæ in vinum; panum, & piscium portentosa multiplicatio; mortuorum resuscitatio; desperatorum morborum sanationes uno verbo factæ: ut cæcorum a nativitate, paralyticorum per plurimos annos, &c., & hæc quidem non clandestinè, sed propalàm, quorum totus populus testis erat oculatus. Prætereà hæc miracula ita a Chris-

to efficiebantur, ut quivis intelligere posset habere illum imperium in naturam, nam imperabat, & fiebat. Doctrina igitur novi Testamenti, quæ his miraculis confirmata est, vere divina est.

His argumentis addi possunt, & sequentia. Primum, sanctitas, puritas, & sublimitas doctrinæ. Quis certe non miretur paucos piscatores, homines litterarum rudes, & in rerum contemplatione minime versatos, non tantum naturæ leges, & hominum officia explicuisse diserte, ac ita, ut nullibi fallerentur, sed de Deo, & providentiâ, deque alterâ vitâ tam sublimia, & toti rationi conformia docuisse? Quis tot hominum rationi abscondita mysteria tam diserte, & confidenter docuisse, & tot populis persuasisse? Quis præterea tantam doctrinæ constantiam, atque harmoniam servavisse? facile est hinc intelligere a spiritu Dei fuisse gubernatos.

Secundum. Spiritus propheticus, qui in Auctorebus horum librorum reperitur, quique nequit esse, nisi a Deo, eorum divinitatem satis aperte demonstrat.

Tertium. Vis ad persuadendam novam religionem, qua superstitiones dominantes evertiebantur, & quidem tantâ celeritate, quantâ non dicam ullâ alia doctrina unquam, sed ne ullum quidem imperium armis dilatatum fuit, non potuit esse nisi a Deo.

Quartum. Tanta discipulorum in hac religione tuendâ constantia, & fortitudo, ut durissimos cru-

cruciatus, exquisitissima supplicia, & mortem denique contemnerent. Hæc omnia satis demonstrant, religionem christianam e cælo descendisse.

Prop. XLVII. Veteris Testamenti libri diu ante epocham christianam genuini habiti sunt. Nam veteris Testamenti libros jamdiu ante Christi ortum in unum collectos fuisse apud Hebræos, & iis Auctoribus tributos, quorum nomina præ se ferunt, magnâ consensione, & veteres Hebræi, & Christiani tradiderunt. Nam Origenes, & hinc Epiphanius, & Hieronymus narrant, apud Hebræos viginti duos tantum libros sacros habitos, & Teopneustos (id est, divinitus inspiratos) rejectis aliis, qui sacri, & divini non erant. Idem præterea testatur Josephus lib. 1. contra Apionem Grammaticum, qui Josephus Apostolorum tempore vixit. Id ipsum colligitur ex libris novi Testamenti, in quibus veteris Testamenti libri sæpe laudantur. Id ipsum confirmat versio Septuagintaviralis, quæ Apostolorum tempore extabat, quæque argumentum est perspicuum, extitisse jamdudum apud Hebræos librorum divinorum Canonem, unde auctores versionis ejus transtulerunt. Dubitare igitur non possumus, Canonem librorum veteris Testamenti diu ante Christi tempora extitisse.

Sed quæritur, quo tempore hic Canon confectus sit? Sunt qui putant Esdram post captivitatem Babylonicam libros propheticos collegisse, atque in unum corpus copulasse. Ego censeo libros illos, statim ac a Prophetis scripti fuerunt,

& populo innotuerunt, in Canonem collectos librorum divinorum, eumque Canonem paulatim crevisse: neque enim habeo verisimile Hebræos non curasse, ut distinguerentur libri divini ab humanis, id quod nulla natio neglexit, etsi non idem Dei habuerit beneficium: quod si distinxerunt, collegerunt profecto.

Prop. XLVIII. Vis prophetica est solius Dei. D. Nam prophetia est earum rerum prædictio, quæ nondum evenerunt, cum prædicuntur, quæque neque ex causis naturalibus, neque ex præsentem rerum statu conjici possunt (ex defin. 7.); id autem ejus est, qui totam rerum naturam, quacunque illa, aut loco, aut tempore patet, mente comprehendat, & suo imperio ordinet; & is solus est Deus (ex prop. 5., & 16.); vis ergo prophetica solius Dei est: quare fit, ut ii libri, qui prophetici sunt, divini sint.

Prop. XLIX. Ex novo Testamento demonstratur veteris Testamenti divinitas. Nam quum libri Evangelici genuini sunt, veraces, & divini (ex superiori proposit.) & libri veteris Testamenti pro divinis habeantur in libris Evangelicis; consequitur, & libros veteris Testamenti esse divinos. Quod autem libri veteris Testamenti habeantur divini in libris novi, ex eo est perspicuum, quod in novo citantur, & commendantur, aut in confirmationem, aut in contestationem eorum, quæ Christus, & Apostoli docent. Citantur quoque ut prophetici, id est, tanquam a Deo inspirati. Absurdum autem est a divinis novi

vi Testamenti scriptoribus libros veteris Testamenti in confirmationem appellari, & ut propheticos haberi, nisi illi vere sint divini: divini ergo sunt libri vet. Testamenti.

Quod autem libri veteris Testamenti in nova citentur, & commendentur, legenti facile patere potest. Nam Legem Moisis Ex. g., quo nomine Pentatheucus intelligitur, passim citant Evangelistæ, & Apostoli, ut librum genuinum, & propheticum, præsertim Joannes cap. 1. versu 45., & cap. 5. versu 46. Speciatim Genesis laudatur Matthæi 19. versu 4., & 8. Et ad Romanos 4. versu 3. Exodus Matthæi 5. versu 21., & 22., & Joannis 5. versu 10., & ad Romanos 9. versu 15. Numeri Joannis 19. versu 39., & prima ad Corinth. cap. 10. Leviticus Matth. 8. versu 4. Deuteronomium Matth. primo, Joannis 8. versu 17., & ad Romanos 11. versu 13. Liber Psalmorum Matth. 4. versu 6., & Joannis 22. versu 15. Esaias passim in omnibus scriptis Evangelicis citatur. Jeremias sæpe, ut Matth. 6. versu 15. & Joannes 5. versu 50. Ezechiel a Paulo ad Romanos. Daniel, Matth. 24. versu 15. Michæas Matth. 11. versu 6. Oseas Matth. 21. versu 15. Malachias Matth. 25. versu 4. Mitto cæteros, ne sim longior. Libri igitur vet. Test. divini sunt, quoniam ut divini citantur in libris itidem divinis, &c. ut demonstratum est.

Prop. L. Divinitas librorum veteris Testamenti demonstratur ex prophetiis. D. Cum prophetiæ opere completæ argumentum sint perspicuum Di-

vinitatis, quæ per Prophetas loquebatur, ut superius demonstratum est; & veteris Testamenti libri infinitas propemodum prophetias contineant opere completas; sequitur divinos esse veteris Testamenti libros. Quod autem plurimæ sint in veteri Testamento prophetiæ opere completæ, accuratissime demonstraverunt olim Tertullianus adversus Marcionem, Cyprianus in Libris Testimoniorum, Eusebius Cæsariensis in Demonstratione Evangelicâ, Augustinus in libris contra Faustum Manichæum. Accessere nuper viri plurimi doctissimi, in primis Petrus Daniel Huetius in Demonstratione Evangelicâ, & Humfredus Prideaux in historia Judæorum. Nos hoc in loco brevissime rem conficiemus. In libris novi Testamenti agnoscitur propheticos esse libros veteris: cum autem libri novi Testamenti sint divini: sequitur libros veteris Testamenti propheticos esse, ac propterea divinos. Quod autem in libris novi Testamenti agnoscatur libros veteris esse propheticos, præter cetera demonstrat locus luculentissimus Lucæ ultimo, in quo loco Christus servator noster Apostolos redarguens: *O stulti, inquit, & tardi corde, ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt Prophetae...*, & incipiens a Moyse, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, &c. Libri ergo veteris Testamenti prophetici sunt.

Prop. LI. Religio christiana vera est, & divina. D. Religio christiana libris continetur novi, & veteris Testamenti: sunt autem ii libri veri

&

~~Esta Logica~~

~~[scribble]~~

Esta Logica

~~[scribble]~~

~~[scribble]~~

ci
lib.
veter.
divino.
agnosca.
cetera de
tino, in
tolos redarguens.
de, ad credendum
Propheta... & in
Prophetis interpretab
ris &c. Libri ergo
tici sunt.

Prop. LI. Religio
vina. D. Religio christia
& veteris Testamenti: si

Flasura
[scribble]

[scribble]

